

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

Том / Volume XXV (2017),
Книжка / Issue 1

Иван ТОДОРОВ / Ivan TODOROV

Рец. на: Д. Агре (Ред.): Агре, Д., Св. Йорданов, Ат. Койчев. Тракийски владетелски дом край село Синеморец. Том I. София: Авалон Пъблишинг ЕООД, 2016

Rec. ad: D. Agre (Edit.): D. Agre, Sv. Yordanov, At. Koychev. A Thracian Ruler's Residence near the Vilage of Sinemorets. Vol. I. Sofia: Avalon Publishing Ltd., 2016

Издаденият от „Авалон Пъблишинг ЕООД“ том I под редакцията и авторството на проф. Даниела Агре (Агре, Д., Св. Йорданов, Ат. Койчев. Тракийски владетелски дом край село Синеморец) започва с представяне на резултатите от археологическо проучване на могила в местността „Поляните“ до с. Синеморец, община Царево, област Бургас. Разкопките, на полуразрушената могила започнали като спасителни през 2006 г. разкриват погребение, даващо основание да бъде определено, че принадлежи на: „... богата тракийска аристократка...“. Основание за това са откритите, златни накити оставени като погребален дар около запазени останки, свидетелстващи за пола на погребаното тяло. Посоченото датирание, поставящо могилното погребение в края на III – II в. пр. Хр. е. е заявено още в първичните публикации на проучвателя [Агре, Д. 2007, с. 77 – 78; Агре, Д. 2009, pp. 21 – 27]. В търсене на мястото, логично ангажирано с живота на погребаната в могилата, са свързани по-нататъшните полеви изследвания на екипа (Деян Дичев – заместник-ръководител; Д. Гюрджийска, Ат. Атанасов, Св. Йорданов – докторанти; Ат. Данов, М. Занева, Т. Пеев – студенти, ОКС „магистър“), участващ под научното ръководство на проф. Даниела Агре в теренната изследователска работа в рамките на експедиция „Странджа“. Успешният резултат, изразяващ се в разкриването на археологическа структура в непосредствена близост (около 250 м северозападно от проучената могила) потвърждава научната логика и професионализма на екипа и неговия научен ръководител. В проведените археологически проучвания от 2007 (с 3-годишно прекъсване) на обекта са разкрити останки и находки от два периода: ранен, датиран за елинистическата епоха II – първата четвърт на I в. пр. Хр.; и късен – най-общо датиран за късния османски период (XVIII – XIX в.) от историята на българското Черноморие. Това обуславя приетата структура в изложението на т. I, отразяващ резултатите от археологическите проучвания, ситуирана в „Увод“, 4 основни глави и приложение, съдържащо библиографски списък на литературата и развитите съкращения на корпусни и справочни издания; еднократни сборници и поредици; публицистична периодика.

Проучваният археологически обект се намира в местността Голата нива в землището на с. Синеморец, на около 300 м преди вливането на р. Велека в Черно море. Следвайки данните на полевите дневници и личните впечатления, натрупани по време на своята работа, Д. Агре излага постигнатите резултати при проведените сондажни археологически проучвания през 2007 г. (Глава I. Археологическо проучване на обект в м. Голата нива край с. Синеморец). В 5 самостоятелни параграфа е проследено ситуационното развитие на археологическата интервенция при установяването на архитектурните останки от съществуващата кула, начинът, по който е изградена, и откриваният съпътстващ масов материал – строителна и битова керамика, кости и черупки от раковини от османския период и т.н. Съществено място е отделено на запазените основи на кулата и масивните останки от керамични съдове, предназначени за съхранението на зърнени или някакви други храни. Следите от греди върху откритите фрагменти от глинена замазка и солидните основи на разкриваната структура дават основание на автора да приеме, че в съоръжението е имало втори етаж изграден от дървен гредоред с глинен

под. Заедно с двускатния покрив (открити фрагменти от покривна строителна керамика) кулата във функционалния смисъл е достигала височина от 7 – 7,5 м.

През проведените археологически кампании след 2008 г., като се следва логиката на теренното проучване съобразно особеностите на релефа, последователно са разкрити предприеманите още през Античността строителни действия за терасиране на терена около кулата и използваният обходен път от юг. По-голямо внимание и повече време е отделено на разкриването на двете оградни стени, затварящи от изток и от запад обитаваното пространство на платото около кулата. Разкритите основи на зидовете, изградени от ломени и речни камъни със запълване на фугите с кална спойка, представят един традиционен начин в строителството на подобен тип защитни съоръжения. Дебелината на зидовете достига до 1,4 м, а във височина запазените строителни конструкции достигат от 3 до 4 реда от използваните за основи каменни строителни елементи. Спазваната последователност при премахването на натрупаните пластове от пръст при археологическата работа дават основание на Д. Агре да приеме, че във височина е съществувала допълнително изградена от кирпич стена, завършваща с двукратно керамично покритие. Съобразно спецификата на терена изследователят предполага стъпаловидно изграждане на стената от кирпич до височина около 2 – 2,5 м.

В годините, през които е извършвано археологическото проучване на обекта, работата е била съсредоточена и върху строителните останки, лежащи в източната, западната и североизточната част на укрепителната конструкция. Допълнително разкритите от вътрешна страна на западната стена градежи, перпендикулярно лежащи спрямо нейното лице отвътре, изследователят възприема условно във функционалния смисъл на „контрафорси”.

Съдържанието на тази основна част от изследването е богато илюстрирана със снимков материал, графични пространствени ситуации в хоризонтална и вертикална проекция, съобразени с особеностите на релефа и последователността при осъществяването на археологическото проникване. Използваната на терен план-квадратна мрежа и ситуирането на разкритите строителни останки и находки спрямо полевите опорни точки позволяват получаването на пространствена ориентация при прочита на тази част от изследването. В заключението на тази част, представяща полевата работа на изследователския екип, подробно се описват обстоятелствата, съпътстващи откриването на сребърното съкровище (септември 2012 г.) от тетрадрахми и намираните (2012 – 2015 г.) като отделни или колективни находки бронзови монети от тракийските владетели (края на II – първата половина на I в. пр. Хр.) и Аполония.

Централно място в изследването заема втора глава, посветена на откритото сребърно монетно съкровище (Глава 2. *Св. Йорданов, Д. Агре*. Монетното съкровище от Синеморец). Професионалната работа със съдържащите се в него монети в лабораториите на НАИМ при БАН и задължителните консултации с публикуваното в нумизматичната литература обясняват продължителността на приблизително 4-годишния труд, вложен от авторите на раздела.

Откритото съкровище е било съхранявано в керамичен съд – хранилище, който е представен с фотоси както при неговото откриване, така и след реставрационните дейности. Съдържащите се в него монети наброяват 199 екземпляра сребърни тетрадрахми. След извършените операции по почистване и други обработки на монетите в изследването са представени 143 тетрадрахми, Лизимахов тип, изработени в Бизантион; 36 тетрадрахми, сечени от енигматичния тракийски владетел Мостис; 14 екземпляра са свързани с монетосеченето на царете във Витиния – Прусий II (183/2 – 149 г. пр. Хр.); Никомед II (149 – 128/7 г. пр. Хр.); Никомед III (128/7 – 98 г. пр. Хр.); монети на Одесос (2 екземпляра) и Месамбрия (3 екземпляра); 1 монета от Кизик (Малоазийското крайбрежие на Мраморно море). Представянето и подредбата са извършени според изискванията на модерната нумизматична литература. Монетните екземпляри са представени със задължителните описания на характерните и особени белези, съпровождащи тяхната изработка; монограми; метрични данни и т.н. Справките са правени с реномираните монетни и аукционни каталози; отделни изследвания, прецизиращи спецификата в научния смисъл на информацията, отнасяща се за монетите и монетните съкровища. Допълнително приложените таблици, данните от които кореспондират с подробно съставеното изложение върху проучените монетни екземпляри от колективната находка, в синтезиран вид предлагат основното съдържание на съдържащата се информация.

В обнародвания по този начин материал неизбежно най-голямо внимание е отделено на големия брой парични знаци, свързващи се с монетосеченето на Мостис – тракийски владетел, отсъстващ в

историческите извори, но реално заявил своето присъствие чрез откриваните във времето отделни монетни екземпляри. Именно в този смисъл е представена подробна библиографска справка на излязлата литература, в която са представяни и изследвани монетите, свързващи се с името на Мостис. Началото се поставя с труда на Ф. Кари/Е. Фрьолих от 1752/1753 г. [**Cary, F.** MDCCLII [1752]¹; **Frölich, E.** 1753] и завършва със съвременните изследвания на известните до 1997 г. 12 екземпляра [**de Callatay, F.** 1997, p. 258 – 259; **Paunov, E.** 2014, pp. 457 – 480], отнасящи се до монетосеченето на този владетел. Контрастната количествена разлика от известните 12 екземпляра, познати в края на миналия век и миналото хилядолетие, и откритите 36 екземпляра в колективната монетна находка от Синеморец през 2012 г. в сигналния смисъл е първият по значимост факт, който поставя на подобаващо място значимото археологическо откритие. Представените и описани монети са датирани за 22-та и 32-та година от царуването на владетеля, управлението на който според авторите се определя за годините между 133 и 101/100 г. пр. Хр. Според тази аргументация то се определя от смъртта на царя на тракийското племе кени Зибелмиос и похода на римския провинциален управител на Македония, преторът Тит Дидий [**Gundel, H.** MCMLXVII [1967], col. 7 – 8], който завладява Кенийския/Тракийския Херсонес.

Освен впечатляващата находка от 199 сребърни монети, съхранени в керамичен съд, в хода на археологическите проучвания са открити и 12 екземпляра, принадлежащи на монетосеченето на Апология (1 бр.); владетелите Котис (105/100-87 г. – 1 бр.) и неговият съименник Котис, управлявал през 57 – 48 г. (1 бр.); 7 (+1) бронзови монети, отнасящи се към тези на Мостис, както и още една с обща датировка II – I в. пр. Хр. Пълното описание и изследване на откритите екземпляри е извършено от Атанас Койчев в: Глава 3. Бронзови монети от тракийския владетелски дом при с. Синеморец.

Първите 3 монети подробно са представени съобразно писмените извори от I в. пр. Хр., публикациите в научната и нумизматичната литература – актуална към днешна дата. Трудно поддаващите се на определяне 2 бронзови монети, датирани за II – I в. пр. Хр., са също предмет на задълбочено описание.

Съществуващите мнения в нумизматичната и научната литература, отнасящи се до личността на владетеля Котис, с датировка на управлението от 105/100 до 87 г. пр.Хр.е. дават основания на Ат. Койчев да предложи хипотезата за директна връзка между него и този в публикувания от Г. Михайлов епиграфски паметник в чест на Садала, датиран за 281 – 277 г. пр. Хр. Идентифицирайки по този начин засвидетелствания в изворите Котис [**Diod.** XXXVII, **Diod.** 5a] с предшественика на Садала от Месамбрийския декрет [**Mihailov, G.** 1970, N. 307], Ат. Койчев поддържа по-рано изказаното си мнение [**Koychev, A., Moutafov, V.** 2001, p. 2 – 9] за предатиране на епиграфския паметник от Месамбрия, респективно вписването на имената на посочените в него други имена – Мопсиестий, Тарутин и Медиста, предшествващи управлението на Котис и Садала към тези, които са управлявали в района на Бизия през II в. пр. Хр. Съображенията на автора, подхранвани от графичния анализ на изписаните буквени знаци от епиграфския паметник и тези върху описваните монети, се явяват в известен смисъл продължение на дебатите, заложили още с публикуването на надписа от Ив. Гълъбов [**Гълъбов, И.** 1950, с. 7 – 22], Г. Михайлов, В. Бешевлиев [**Beševliev, V.** 1970, S. 4] и Хр. Данов [**Данов, Х.** 1952, с. 124 – 130].

В научната литература, излязла впоследствие, някак се пренебрегва мнението на Ал. Фол [**Фол, А.** 1975, с. 118 – 119], който е склонен в общ исторически план да приеме датировката на Хр. Данов на надписа от Месамбрия за средата, втората половина на III в. пр. Хр. Към изказаните от Ал. Фол съображения бих допълнил и вече предложеното в литературата [**Тодоров, И.** 1998, с. 22 – 42] виждане за значимостта на владетелите Терес, Барсабас и Бюзес, които са управлявали в района на Бизантион – Бизия през първата половина на II в. пр. Хр. В този смисъл е и моето разбиране за значимостта на астейския династичен дом във вече указания регион. Впрочем, в тази насока е и виждането ми за цялостната династична ситуация, което се различава от изразеното в анализа относно типологичните особености и спецификата на представените в главата монетни екземпляри.

В заключителната част на публикуваното изследване (Д. Агре. Характеристика и периодизация на обекта в м. Голата нива край с. Синеморец) в последователност са подредени изводите относно „Характеристиката на обекта“; „Архитектурно-строителните решения“; „Фортификация“-та; „Стратиграфия и хронология на обекта“. С особено звучене е и поставеният накрая въпрос „Кой е бил владетелят на дома край Синеморец?“.

¹ Ф. Кари, известен в по-ранните трудове с името М. Кари – вж.: **Ботева, Д.** 2009, с. 242 – 243.

Предложеният отговор, основаващ се на запазеня надпис върху златната плочка – част от диадемата-венец от публикуваното по-рано съкровище, идентифицира изписаното име Деметриос като дарител на накита на Кортодзунтос – вероятната съпруга, чието погребение е поставило началото на археологическите проучвания в района около устието на р. Велека в Черно море. Д. Агре приема, че това е името на вероятния стратег, който е управлявал в този район от владенията на Мостис.

Сравнително скромните по мащаб останки от крепостта с кула на брега на р. Велека, интензивният характер на търговските връзки с Бизантион и други крайбрежни полиси и Витинското царство по своему илюстрират възможностите на живелите в проучения укрепен пункт. В духа на времето, в което обитателите на обекта са пребивавали в него, те по своему са оставили своеобразен отпечатък, свидетелстващ за променилата се ценностна система в Тракия. Богатите царски съкровища от ранния елинизъм, през II в. пр. Хр. вече са заменени с накити (макар и скъпа направа!) за ежедневна употреба, каквито са откритите при разкопаването на могилното погребение. По-висока стойност придобиват „скъпите“ парични емисии и никак не е случаен фактът за значими сребърни монетни съкровища, откривани на територията на Тракия. Находката от укрепената резиденция при дн. с. Синеморец в този смисъл не прави изключение. Впрочем, ако продължим да разсъждаваме в тази насока, несъмнено могат да бъдат развити и други различни идеи относно статута на погребаната, идентификацията на изписаното име на Деметриос, позволяващо да бъде разширен списъкът на династичните връзки на последните представители от династията на Антигонидите в Македония с влиятелни местни... жени например! Синът на цар Филип V (221 – 179 г. пр. Хр.) също се казва Деметрий и живее до 179 г. пр. Хр. Не бива да се забравя, че засвидетелствания в 149 г. пр. Хр. цар Терес, управлявал в района на Бизантион, има за съпруга дъщеря на Филип V и сестра на наследилния престола в Македония цар Персей (179 – 167 г. пр. Хр., *Diod. Exc. XVI, 21 – 25*); ... че също така и царят на Витиния Прусий II (183/2–149 г. пр. Хр.) имал за съпруга друга една дъщеря на цар Филип V – Апаме [*Volkmann, H. MCMLXXII [1972], col. 1205*]. Несъмнено изказаните хипотези, които пораждат откритите находки от проучения археологически обект при с. Синеморец, имат своеобразно продължение и в крайно оскъдните данни, съдържащи се в историческите извори, но несъмнено засягащи политическите процеси в тази част на Тракия.

В заключение на така написаното при представянето на том I от публикуваното изследване „Тракийски владетелски дом край село Синеморец“ не мога да не отделя внимание и върху оформлението на книжното тяло. Несъмнено то е продукт на висока технологична и професионална работа на екипа от специалисти в „Авалон Пъблишинг ЕООД“. Вече отбелязахме високото качество на илюстративния и графичен материал, синхронизиран и влизаш в пряка кореспонденция с написания текст. Паралелното представяне на български и английски език (превод: Св. Цанева и Б. Рушкова) на постигнатите резултати от археологическите изследвания и анализът на откритите строителни структури и материали несъмнено е адресиран не само към българските ползватели, но и към тези, които принадлежат, най-общо казано, към международната научна общественост. Досадните недостатъци (повторението на цял абзац на с. 55 в текста на български език, някои правописни отклонения, напр. на с. 9; 93) не намаляват доброто впечатление от прекрасното полиграфично оформление. Тази оценка се отнася особено до включените в монетните каталози изображения на откритите монети, графичното представяне в табличен вид на разчетените монограми върху тях, удовлетворяващи най-претенциозните изисквания на специалистите и интересуващите се от тракийска и антична нумизматика. Убеждението, че този стил на работа ще бъде запазен и в продължението, което е заявено с обозначаване на публикацията като том I, вярвам, че ще бъде потвърдено в недалечно бъдеще със следващото издание.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Агре, Д. 2007 – Д. Агре. Аварийни спасителни археологически разкопки на тракийска надгробна могила в землището на с. Синеморец, общ. Царево. – В: Археологически открития и разкопки през 2006 г. С., 2007. [D. Agre. Avarijni spasitelni arheologicheski razkopki na trakijska nadgrobna mogila v zemlisteto na s. Sinemorets, obst. Tzarevo. – V: Arheologicheski otkritija i razkopki prez 2006 g. S., 2007].

Ботева, Д. 2009 – Д. Ботева. Дълг към един първопроходец. – В: Сборник в памет на професор Велизар Велков. НАИМ-БАН. С., 2009. [D. Boteva. Dalg kam edin parvoprohodetz. – Sbornik v pamet na professor Velizar Velkov. NAIM-BAN. S., 2009].

- Гълъбов, И.** 1950 – Ив. Гълъбов. Един новооткрит надпис от Несебър. – Известия на Народния музей в Бургас, I, 1950. [Iv. Galabov. Edin novootkrit nadpis ot Nesebar. – Izvestija na narodnija muzej v Burgas, I, 1950].
- Данов, Х.** 1952 – Хр. Данов. Към историята на Тракия и Западното Черноморие от втората половина на III до средата на I в. пр. н.е. – Годишник на Софийския университет, Философско-исторически факултет, 47, 2, 1952. [Chr. Danov. Kam istorijata na Trakija i Zapadnoto Chernomorie ot втората polovina na III do sredata na I v. pr.n.e. – Godishnik na Sofijskija universitet, filosofsko-istoricheski fakultet, 47, 2, 1952].
- Тодоров, И.** 1998 – Ив. Тодоров. Неизвестните тракийски владетели (542–798 а.у.с.). „Faber”, Велико Търново, 1998. [Iv. Todorov. Neizvestnite trakijski vladeteli (542–798 a.u.c.) „Faber”, Veliko Tarnovo, 1998].
- Фол, А.** 1975 – Ал. Фол. Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха. С., 1975. [Al. Fol. Trakija i Balkanite prez ranneelenisticheskata epoha. S., 1975].
- Agre, D.** 2009 – D. Agre. Hellenistic Gold Plate with Inscription from a Tumular Grawe near Sinemorets, Tsarevo Region. – *Archaeologia Bulgarica*, XIII, 2009, 2.
- Beševliev, V.** 1970 – V. Beševliev. Untersuchungen über die Personennamen bei den Thrakern. Amsterdam, 1970.
- de Callatay, F.** 1997 – F. de Callatay. L'histoire des guerres mithridatiques vue par les monnaies. Louvain-La-Neuve, 1997.
- Cary, F.** MDCCLII [1752] – F. Cary. Histoire des rois de Thrace et de ceux du Bosphore cimmérien éclaircie par les médailles. Paris, 1752.
- Frölich, E.** 1753 – E. Frölich. Notitia Elementaris Numismatum antiquorum Illorum Quae Urbium Liberae regum et Principum Ac Personarum Illustrium Appellantur. Viennae, Praegae et Tigresti, 1753.
- Gundel, H.** MCMLXVII [1967] – H. Gundel. Didius. – *Der Kleine Pauly. Lexikon der Antike*. 2 Bd. Stuttgart, MCMLXVII/1967.
- Koychev, A., Moutafov, V.** 2001 – A. Koychev, V. Moutafov. Coin Circulation and Settlement Life in South-Eastern Thrace in the Late Hellenistic Times: Numismatic and Archaeological Data from the Town of Ahtopol. – In: 2nd International Congress on Black Sea Antiquities, Ankara, 2 – 9 September, 2001.
- Mihailov, G.** 1970 – G. Mihailov. Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae. Vol. I. Inscriptiones orae Ponti Euxini. Serdicae, 1970.
- Paunov, E.** 2014 – E. Paunov. The Coinage of the Thracian King Mostis: Recent Finds, Chronology, Distribution and Localisation. – In: Proceedings of First International Congress of the Anatolian Monetary History and Numismatics 25 – 28 February 2013, Antalya. Istanbul, 2014.
- Volkman, H.** MCMLXXII [1972] – H. Volkman. Prusias (Προυσίας). 2. Prusias II Jäger. – In: *Der Kleine Pauly. Lexikon der Antike*. 4 Bd. MCMLXXII/1972.